

**خلاصه مدیریتی گزارش تحولات اقتصادی، ژئوپلیتیکی و
دیپلماسی نفت و گاز آذربایجان
(در قالب پروژه شناخت پویایی بازارهای نفت و گاز)**

کد گزارش: RPEE ۹۹۰۱

بسمه تعالی

خلاصه مدیریتی گزارش تحولات اقتصادی، ژئوپلیتیکی و دیپلماسی نفت و گاز آذربایجان

(در قالب پروژه شناخت پویایی بازارهای نفت و گاز)

تصویر کلی از کشور آذربایجان

جمهوری آذربایجان یکی از کشورهای منطقه قفقاز است و راه ارتباطی بین قاره‌های آسیا و اروپا است. مساحت این کشور ۸۶۶۰۰ کیلومتر مربع است. جمعیت این کشور در سال ۲۰۱۹، حدوداً ۱۰ میلیون نفر بود. اکثریت جمعیت جمهوری آذربایجان مسلمان شیعه هستند. ۹۱.۶٪ جمعیت این کشور ترک زبان بوده و زبان رسمی مردم این کشور ترکی آذربایجانی و واحد پول آن منات است. جمعیت باقی مانده عبارتند از لزگی‌ها (که به یک زبان قفقازی صحبت می‌کنند)، روس‌ها و ارمنی‌ها. بیش از نیمی از جمعیت در مناطق شهری زندگی می‌کنند. پرجمعیت‌ترین منطقه شبه جزیره آبخوران، در سواحل غربی دریای خزر است.

عناوین اسناد بالادستی مهم کشور آذربایجان

دولت آذربایجان برنامه دولتی توسعه بخش سوخت و انرژی را برای سالهای ۲۰۰۵-۲۰۱۵ تصویب کرد که اهداف توسعه را برای بخشهای مختلف انرژی تعریف کرد، همچنین بسته اقدامات ویژه‌ای را با هدف دستیابی به این اهداف طی ۱۰ سال تعیین شده بود. هدف کلی برنامه دولت تضمین تامین کامل تقاضای مردم و اقتصاد برای برق، گاز و سایر منابع انرژی از طریق توسعه مستمر مجتمع سوخت و انرژی است - و این هدف به موقع محقق شد.

چارچوب کلی نقشه راهبردی برای اقتصاد ملی و بخش‌های اصلی اقتصاد برای اطمینان از رقابت اقتصادی و کمک به رفاه اجتماعی مردم با استفاده از یک الگوی توسعه پایدار اقتصادی در جمهوری آذربایجان طراحی شده است. این نقشه، از یک استراتژی توسعه اقتصادی و برنامه اقدام تا سال ۲۰۲۰، چشم‌انداز بلندمدت تا سال ۲۰۲۵ و چشم‌انداز هدفمند برای دوره پس از سال ۲۰۲۵ تشکیل شده است. در برنامه‌های میان‌مدت، هدف دستیابی به تنوع بخشی، اعمال پیشرانها جدید هدایت‌کننده اقتصاد و در پایان دوره، هدف، بهبود رقابت از طریق ادغام بیشتر در اقتصاد جهانی است. در کنار حفظ نقش مهم آذربایجان در امنیت انرژی و توسعه کریدورهای حمل و نقل و لجستیک در اروپا، پیشرفت تدریجی اقتصاد در مناطقی که در نقشه راه استراتژیک تصریح شده است، تأمین خواهد شد. چشم‌انداز بلندمدت سند تا سال ۲۰۲۵، دستیابی به پتانسیل رقابتی پیشرفته از طریق ایجاد ارزش، با همکاری متقابل بین همه شرکت کنندگان در اقتصاد آذربایجان است.

مهمترین اهداف برنامه توسعه و اسناد بالادستی انرژی کشور آذربایجان:

- ❖ تعیین اولویت‌های توسعه برای بخش سوخت و انرژی آذربایجان مطابق با بهترین شیوه‌ها و استانداردهای بین‌المللی مدرن.
- ❖ اجرای اقدامات علمی و نهادی مرتبط با هدف بهبود راندمان عملیاتی بخشهای مختلف بخش سوخت و انرژی.
- ❖ اطمینان از اجرای اقدامات فنی مناسب به منظور افزایش سطح تولید، فرآوری، حمل و نقل، ذخیره‌سازی، حسابداری و مصرف منابع انرژی.
- ❖ ترویج اقدامات حفاظت از محیط زیست در توسعه بخش سوخت و انرژی.
- ❖ افزایش سرمایه‌گذاری در توسعه بخش سوخت و انرژی.
- ❖ تضمین ایمنی زیست محیطی بخش سوخت و انرژی.
- ❖ تضمین بهبود جمع‌آوری پرداخت سوخت و انرژی (برق و گاز طبیعی)

بخش بالادستی انرژی کشور آذربایجان

جمهوری آذربایجان ۱۰۰ درصد از مصرف ناخالص انرژی خود را از تولید داخلی تأمین می‌کند، که عمدتاً مبتنی بر استفاده از ذخایر هیدروکربنی خود، یعنی نفت و گاز طبیعی است. بخش انرژی کشور به انرژی خارجی وابستگی ندارد. آذربایجان نفت، گاز طبیعی و برق صادر می‌کند. سهم اصلی عرضه انرژی توسط فرآورده‌های نفتی و گاز طبیعی تأمین می‌شود. نفت و گاز طبیعی منابع اصلی انرژی در تولید انرژی کشور هستند. سهم آنها بیش از ۹۹ درصد است. حدود ۸۰ درصد از نفت و گاز تولید شده نیز صادر می‌شود. آذربایجان در سال ۲۰۱۸ در حدود ۷ میلیارد بشکه ذخایر نفت خام اثبات شده دارد که از این میزان ذخایر، ۷۹۵ هزار بشکه نفت خام روزانه تولید می‌کند که ۹۸ هزار بشکه آن به مصارف داخلی می‌رسد و مابقی صادر می‌شود.

مهمترین میادین نفت و گاز آذربایجان به قرار زیر می‌باشند:

میدان آذری-چراغ-گونشلی (ACG) بزرگترین میدان نفتی که در آب‌های عمیق و در حدود ۱۰۰ کیلومتری شرق باکو واقع شده است. در ۱۴ سپتامبر سال ۲۰۱۷ قرارداد توسعه و بهره‌برداری میدان در باکو بازمینی و امضا شد. توسعه میدان نفتی آذری-چراغ-گونشلی تا سال ۲۰۵۰ تمدید شده است. سهم سود در این قرارداد، ۷۵ درصد برای آذربایجان و ۲۵

درصد برای پیمانکاران تعیین شد. شاه‌دیز که توسط یک کنسرسیوم بین‌المللی به رهبری BP ساخته می‌شود، تخمین زده می‌شود که ۱.۲ تریلیون متر مکعب گاز داشته باشد. شرکت‌های اروپایی امیدوارند با این میدان وابستگی خود را به روسیه کاهش دهند. فاز دو شاه‌دیز سالانه ۱۶ میلیارد مترمکعب گاز تولید می‌کند که این تولید از سال ۲۰۱۸ آغاز شده است و ۱۰ میلیارد مترمکعب آن به مقصد اروپا و ۶ میلیارد مترمکعب آن به ترکیه صادر خواهد شد. در میدان نفتی داشلاری در ۲۴ اوت سال ۱۹۴۹، اولین چاه اکتشاف دریایی پس از زیرساختهای لازمه به نفت رسید. در ماه نوامبر، در عمق ۱۰۰۰ متر، چاه N۱ نفت را با سرعت ۷۰۰ بشکه در روز تولید کرد. این میدان پس از ۵۰ سال بهره‌برداری هنوز حدود ۱۵۰۰۰۰ بشکه در روز نفت تولید می‌کند. میدان سردار-کاپاز میدانی است که آذربایجان و ترکمنستان بر روی آن ادعا دارند. پیش‌بینی می‌شود این میدان ۱ میلیارد بشکه نفت قابل استحصال داشته باشد. میدان گازی امید و بابک در دریای خزر جنوبی بر اساس اطلاعات سال ۲۰۱۰ ذخیره این میدان حداقل ۲۰۰ میلیارد مترمکعب گاز و ۳۰ میلیون تن میعانات گازی است. در سال ۲۰۱۹ این بلوک ۸۵۰ میلیون مترمکعب گاز و ۱۴۰ هزار تن میعانات تولید کرده است و سوکار به دنبال آن است که این اعداد را به ترتیب به ۹۶۰ میلیون مترمکعب و ۱۴۳ هزار تن برساند. میدان بولدیز که بیش از ۱۱۰ میلیارد مترمکعب ذخایر گاز دارد. از سال ۱۹۷۵ تا ۲۰۱۹ بیش از ۶۲ میلیارد مترمکعب گاز و ۱۲ میلیون تن نفت و میعانات گازی در این میدان تولید شده است. گفته می‌شود چشم‌انداز بلندمدت این میدان آن است که سالانه ۱ میلیارد مترمکعب به تولید خود اضافه کند. میدان آب‌شوران یک میدان گازی دریایی است که در ۱۰۰ کیلومتری جنوب شرقی باکو و ۲۵ کیلومتری شمال شرقی میدان گازی شاه‌دیز واقع شده است. این میدان که در سال ۲۰۱۱ کشف شد حاوی ۳۵۰ میلیارد مترمکعب گاز طبیعی و ۴۵ میلیون تن میعانات باشد. بیش‌بینی می‌شود تولید در ۲۰۲۱-۲۰۲۲ به جریان بیفتد و در سال ۲۰۲۵ به اوج تولید یعنی ۵ میلیارد مترمکعب برسد. بلوک شفق-آسمان در حدود ۱۲۵ کیلومتری جنوب شرقی باکو قرار دارد، ذخایر پیش‌بینی شده بلوک شفق-آسمان ۵۰۰ میلیارد متر مکعب گاز و ۶۵ میلیون تن میعانات است.

عمده‌ترین منبع تأمین انرژی تولیدی جمهوری آذربایجان نفت خام می‌باشد. پس از آن گاز طبیعی در جایگاه دوم قرار دارد. روند رشد تولید نفت خام در این کشور طی سال‌های منتهی به ۲۰۱۹ کاهش داشته است. اگرچه وقوع شوک منفی قیمت نفت در این دوره بر این موضوع بی‌تأثیر نبوده اما دلیل اصلی این موضوع مطابق با گزارش کمیته دولتی آمار جمهوری آذربایجان، کاهش استخراج نفت در جمهوری آذربایجان بیان شده است. به دنبال تمدید قرارداد توسعه میدان آذری - چراغ - گونشلی به عنوان بزرگترین میدانی نفتی جمهوری آذربایجان در دریای خزر، چشم‌انداز مثبتی در رشد تولید نفت خام این کشور برای سال‌های آتی پیش‌بینی شده است. در سال ۲۰۱۸ جمهوری

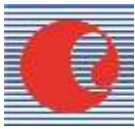
آذربایجان توانسته است ۱۸.۷ میلیارد مترمکعب گاز طبیعی تولید نماید که با توسعه فاز دوم میدان گازی شاه‌دیز انتظاری می‌رود تولید میعانات از این میدان به بیش از دو برابر افزایش یابد. همچنین انتظار می‌رود با توسعه این میدان، میزان گاز طبیعی تولیدی این کشور از رقم ۱۸.۷ میلیارد مترمکعب در سال ۲۰۱۸ به بیش از ۳۵ میلیارد مترمکعب در سال ۲۰۲۳ برسد.

تولید و صادرات نفت و گاز طبیعی برای اقتصاد آذربایجان اساسی است. این کشور یکی از مهمترین مسیرهای صادراتی منطقه دریای خزر به اروپا می‌باشد. اگرچه این کشور به عنوان صادرکننده نفت خام شناخته می‌شود، اما با گسترش توسعه میادین و زیرساخت‌های صادراتی، اهمیت آذربایجان به عنوان تأمین‌کننده گاز طبیعی در آینده بیشتر خواهد شد. به طور کلی، جمهوری آذربایجان یک صادرکننده خالص انرژی است. اگرچه این کشور حجم کمی از فرآورده‌های نفتی تصفیه‌شده را به صورت دیزل صادر می‌کند اما این کشور عمدتاً صادرکننده نفت خام و میعانات می‌باشد. بیشتر صادرات فرآورده‌های نفتی به روسیه، یونان و بلغارستان می‌باشد. بر اساس گزارش بی‌پی این کشور توانسته است ۶۹۷ هزار بشکه نفت خام در سال ۲۰۱۸ صادر نماید که این میزان، ۸۸٪ نفت خام تولیدی این کشور را شامل می‌شود. از سوی دیگر، این کشور توانسته است ۷.۹۵ میلیارد مترمکعب گاز طبیعی در سال ۲۰۱۸ صادر نماید که این میزان صادرات، ۴۲٪ از گاز طبیعی تولیدی این کشور را در بر می‌گیرد.

در خصوص صادرات گاز، بیشتر صادرات گاز طبیعی جمهوری آذربایجان از طریق خط لوله قفقاز جنوبی به ترکیه فروخته شده است (۷.۵ میلیارد مترمکعب در سال ۲۰۱۸ از کل ۷.۷ میلیارد مترمکعب)، اما حجم کمی نیز از طریق اتصالات ترکیه و یونان به یونان می‌رود. توافقات اولیه این بوده که ترکیه گاز طبیعی آذربایجان را به یونان صادر کند، اما توافق جدیدی انجام شده که به آذربایجان اجازه می‌دهد تا مستقیماً گاز خود را به اتحادیه اروپا صادر کند. جمهوری آذربایجان دارای دو میدان ذخیره سازی گاز طبیعی زیرزمینی به ظرفیت تقریباً ۵ میلیارد مترمکعب است که بیش از ظرفیت کافی برای پوشش نوسانات فصلی مصرف گاز این کشور است.

بخش میان‌دستی انرژی کشور آذربایجان

بنا بر آمار مجله نفت و گاز در سال ۲۰۱۸ در زمینه پالایش نفت ظرفیت پالایشی این کشور در سال ۲۰۱۷، ۱۲۰ هزار بشکه در روز بوده است. گزارش ۲۰۱۸ بی‌پی هم همین عدد را به عنوان ظرفیت پالایشی این کشور مطرح می‌کند. این ظرفیت هم مربوط به پالایشگاه حیدر علی‌اف باکو است. این پالایشگاه می‌تواند ۲۱ نوع از ۲۴ نوع نفت خام آذربایجان را فرآوری و ۱۵ فرآورده نفتی مختلف از جمله بنزین خودرو، نفت سفید هواپیما، سوخت دیزل، روغن

سیاه، کک نفتی و ... تولید کند. این واحد به طور کامل پاسخگوی تقاضای جمهوری آذربایجان برای فرآورده های نفتی است. بنا بر آمار سوکار در سال ۲۰۱۹، ۴۵ درصد از فرآورده های نفتی آن نیز صادر می شود.

در آغاز دوره بهبود اقتصادی، این کشور فاقد زیرساخت‌های صادرات نفت بود. از این رو به منظور پر کردن این شکاف، در سال ۱۹۹۶ جمهوری آذربایجان توافق نامه ای را امضا کرد که به آن اجازه صادرات نفت از طریق خط لوله باکو - نووروسیسک داده شد. در سال ۱۹۹۹ خط لوله جدید باکو - سوپسا به بهره برداری رسید. علاوه بر این، در مورد ساخت خط لوله باکو-تفلیس - جیحان که خط لوله اصلی صادرات نفت است توافق شد.

از جمله مهمترین خطوط لوله در آذربایجان عبارتند از :

خط لوله باکو-تفلیس-جیحان که فعالیت آن از سال ۲۰۰۶ آغاز شده است با ظرفیت یک میلیون بشکه در روز و با طول حدودا ۱۷۷۰ کیلومتر، نفت را از پایانه سنگچال در نزدیکی باکو و از طریق آذربایجان، گرجستان و ترکیه به بندر جیحان در مدیترانه منتقل می کند و از آنجا نفت به وسیله نفت کش به بازارهای جهانی حمل می شود. بیش از ۸۰٪ از نفت خام صادراتی توسط این کشور از طریق خط لوله باکو - تفلیس - جیحان انجام می شود. خط لوله مذکور، امکان صادرات نفت خام سبک تر و شیرین تر از ترکیب اورال روسیه را فراهم نموده و ظرفیت حمل و نقل را از دریای خزر امکان پذیر کرده است.

خط لوله باکو-نووروسیسک یا خط لوله صادراتی مسیر شمال با طول حدود ۱۳۳۰ کیلومتر، دیگر خط لوله انتقال نفت آذربایجان است که با ظرفیت حداکثر ۱۰۵ هزار بشکه در روز فعالیت می کند. این خط لوله از پایانه سنگچال به نووروسیسک روسیه در دریای سیاه کشیده شده است. شرکت دولتی نفت آذربایجان (سوکار) مجری بخش آذربایجان و ترانس نفت مجری بخش روسی این خط لوله است.

خط لوله نفت باکو- سوپسا یا خط لوله مسیر غربی با طول حدود ۸۳۳ کیلومتر و ظرفیت حدود ۱۴۵ هزار بشکه در روز، از باکو به سوپسای گرجستان در دریای سیاه و از آنجا به وسیله نفت کش، از طریق تنگه های ترکیه به بازارهای اروپایی حمل می شود. بیشتر نفت سبک آذربایجان از طریق خط لوله باکو-سوپسا حمل می شود. مسائل امنیتی به ویژه اقدامات خرابکارانه از سوی گروه‌های معارض گرجی نقطه ضعف اساسی برای این مسیر به شمار می آید.

خط لوله گاز قفقاز جنوبی بیشتر صادرات گاز طبیعی آذربایجان از طریق این خط لوله و از طریق ترکیه انجام می شود. خط لوله قفقاز جنوبی به عنوان مجرای اصلی صادرات گاز طبیعی آذربایجان با عنوان خط لوله باکو-تفلیس-ارزروم نیز شناخته می شود. این خط لوله حدودا ۹۸۰ کیلومتری و ۴۲ اینچی با ظرفیت انتقال ۲۰ میلیارد مترمکعب در سال به

موازات خط لوله نفتی باکو-تفلیس-جیحان و تا قبل از ارزشیابی قرار دارد و از سال ۲۰۰۷ صادرات گاز طبیعی را آغاز کرده است و نقش مهمی در رساندن گاز آذربایجان به اروپا از طریق دالان جنوبی ایفا خواهد کرد
خط لوله گاز حاج قبول (قاضی محمد موزدوک) که ۲۴۰ کیلومتر آن در خاک آذربایجان است، تحت موافقتنامه بین گازپروم و شرکت نفت آذربایجان که در سال ۲۰۰۹ به امضا رسانده‌اند، گاز طبیعی را از آذربایجان به روسیه منتقل می‌کند.

خط لوله گاز باکو-آستارا که آذربایجان از طریق این خط لوله نسبت به انتقال گاز به ایران مبادرت می‌کند و سپس ایران از طریق خط لوله سلماس-نخجوان نسبت به انتقال گاز به نخجوان اقدام می‌کند.

بخش پایین دستی انرژی کشور آذربایجان

در صنعت پتروشیمی جمهوری آذربایجان از چند واحد مهم پتروشیمیایی برخوردار است. از جمله شرکت آذری کیمیا که بر اساس مصوبه رئیس جمهور جمهوری آذربایجان در تاریخ ۲ آوریل ۲۰۱۰ در مورد «پیشرفت در سیستم مدیریت صنعت پتروشیمی»، به سوکار منتقل شد. این شرکت دارای یک کارخانه اتیلن پلی اتیلن، یک واحد سورفکتانت، یک واحد سنتز آلی، یک واحد نگهداری ماشین آلات، یک موسسه مهندسی شیمی، یک واحد تعمیر و ساخت و ساز، یک بخش حمل و نقل و تجهیزات ویژه و یک واحد ذخیره سازی است. محصولات این شرکت شامل پروپیلن، پلی اتیلن، برش بوتیلن و بوتادین، پروپیلن اکسید، پروپیلن گلیکول، ایزوپروپیل الکل، میعانات پیرولیز، کلر مایع و قلیایی است. این شرکت در سال ۲۰۱۸ بیش از ۳۳۷ هزار تن محصولاتمانند پلی اتیلن، اتیلن، پروپیلن، رزین پیرولیز مایع و سنگین، برشهای بوتان-بوتیلن و الکل ایزوپروپیل تولید کرده است. علاوه بر این، در سال ۲۰۱۸، محصولات آذری کیمیا به کشورهای ترکیه، روسیه، هلند، بلژیک، فرانسه، ایتالیا، چین، لهستان، جمهوری چک، ویتنام، اوکراین، بلاروس، ازبکستان، گرجستان و لیتوانی صادر شده است.

مجتمع دیگر پتروشیمی آذربایجان پتکیم است. پتکیم با رهبری **TPAO** در آوریل ۱۹۶۵ تأسیس شد. سوکار و **تورکاس انرژی** ۵۱ درصد از سهام هلدینگ پتروشیمی پتکیم را در مناقصه‌ای با ارزش ۲.۰۴ میلیارد دلار در ۳۰ مه ۲۰۰۸ به دست آورد. گلیکول، اسید خالص، هیدروکربن‌های معطر، اتیلن پروپیلن، کلر قلیایی، وینیل کلرید مونومر، محصولات پلاستیکی و کارخانه‌های انیدرید فتالیک در پتکیم فعالیت می‌کنند. محصولات پتروشیمی تولید شده توسط پتکیم، که مواد اولیه صنعت ترکیه را تأمین می‌کند، در صنایع ساختمانی، کشاورزی، برق، الکترونیک، صنایع نساجی از جمله بخش‌های پزشکی، خشک کن، مواد شوینده و آرایشی به طور گسترده مورد استفاده قرار می‌گیرد.

مجتمع دیگر، واحد متانول سوکار است. این واحد تنها واحد متانول در قفقاز است که در منطقه قره‌داغ باکو واقع شده و از سال ۲۰۱۳ به بهره برداری رسیده است. این نخستین تاسیسات تولید مواد شیمیایی بر پایه گاز در آذربایجان است. در ساخت این کارخانه از فناوری تولید متانول با فشار کم استفاده شده است. در نوامبر سال ۲۰۱۶، SOCAR Methanol LLC، یک شرکت تابعه سوکار، مدیریت کارخانه را بر عهده گرفت. از اکتبر سال ۲۰۱۸ این واحد در ساختار سوکار گنجانیده شده و هم اکنون به عنوان کارخانه متانول سوکار فعالیت می‌کند. نزدیک به ۴۰۰ کارمند در کارخانه شاغل هستند که ظرفیت تولید سالانه ۶۵۰-۷۰۰ هزار تن را دارد. متیل الکل ۹۹.۹۹ درصد تولیدی این کارخانه، یک محصول کلاس A محسوب می‌شود. (SOCAR, SOCAR Methanol Plant, ۲۰۱۹)

در تراز مصرف نهایی انرژی، بیشترین سهم مربوط به گاز طبیعی (حدود ۴۳-۵۰ درصد) و پس از آن برق (حدود ۱۸ درصد)، بنزین موتور (کمی بیشتر از ۱۶ درصد) و سوخت دیزل (حدود ۱۵ درصد) است. سهم ۷ نوع دیگر ناچیز و در حدود ۴ درصد است.

در جمع‌بندی مطالب باید متذکر شد که آذربایجان یکی از کشورهای دارای منابع نفت و گاز است و ۹۰ درصد تولید نفت خود را صادر می‌کند. روند رشد صادرات نفت و گاز این کشور به دلیل قدمت منابع نفت و گاز و افزایش مصرف داخلی، روندی ثابت خواهد بود. این کشور به توافق پاریس پیوسته و تعهدات خود برای کاهش اثرات مخرب محیط‌زیستی ناشی از تغییر اقلیم را اعلام کرده است. در این کشور اکثر بازیگران حوزه انرژی از جمله وزارت انرژی، شرکت نفت سوکار، آذری‌گاز، آژانس تنظیم مقررات انرژی، شرکت سهامی آذرانرژی و آژانس دولتی منابع انرژی جایگزین و تجدیدپذیر آذربایجان دولتی هستند. شرکتهای بزرگ بین‌المللی متعددی در توسعه میادین نفت و گاز آذربایجان شریک هستند و بعضاً مسئولیت توسعه را نیز به عهده دارند. بریتیش پترولیوم، شورون، اکسون موبیل، اینپکس، ایتاچو، استات اویل، ایکوینر و ترک پترول از آن جمله‌اند که در میدان مهم آذری-چراغ-گونشلی شریک هستند. شاخصهای اقتصاد کلان آذربایجان در سالهای مختلف در نوسان بوده و روند ثابتی را طی نکرده است. این موضوع ممکن است ریشه در وابستگی این کشور به درآمدهای نفتی داشته باشد. چالشهای منطقه‌ای و جهانی آذربایجان عبارتند از: مسأله قره‌باغ، چالشهای دریای خزر و تحدید حدود با ۴ کشور دیگر ساحلی، ایفای نقش موازنه‌گری در نزاع قدرتهای بزرگ و رقابت با کشورهای منطقه بر سر صادرات انرژی. آذربایجان با ترکیه رابطه نزدیکی دارد. تا حدی که این رابطه را در حد یک رابطه استراتژیک دانسته‌اند.

بررسی مؤلفه‌های داخلی آذربایجان نشان می‌دهد این کشور در بعد اسناد بالادستی و سیاستها به دنبال ارتقای بهره‌وری انرژی، کاهش وابستگی به درآمدهای حاصل از صادرات نفت خام و توسعه هر چه بیشتر میادین نفت و گاز خود است. نفت و گاز ۹۹ درصد سبد انرژی این کشور را شکل می‌دهد و ۸۰ درصد تولید نفت و گاز آذربایجان صادر

می‌شود. دو میدان آذری-چراغ-گونشلی و شاه‌دنیز، مهمترین میادین نفت و گاز این کشور هستند. تولید نفت و گاز آذربایجان تا سال ۲۰۲۶ به اوج خود می‌رسد و سپس با شیب کمی کاهش می‌یابد. صادرات نفت خام این کشور در اوج خود به ۷۵۰ هزار بشکه در روز می‌رسد اما گاز با سرعت تا سال ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ به عدد ۲۱ میلیارد مترمکعب در سال می‌رسد و سپس با شیب کمی کاهش می‌یابد. تقاضای مصرف نفت خام در این کشور با شیب کم و ثابتی زیاد می‌شود اما شیب افزایش تقاضای مصرف گاز بیشتر خواهد بود. قله مصرف برق آذربایجان در افق ۶ تا ۱۰ سال آینده (۲۰۲۶ تا ۲۰۳۰) از ظرفیت نصب شده آن پیشی می‌گیرد و این کشور نیاز به برق خواهد داشت. آذربایجان زیرساخت‌های مهم خط لوله برای صادرات نفت و گاز دارد اما نکته مهم اینجا است که همه این زیرساخت‌ها به سمت غرب و برای صادرات به کشورهای غربی هستند. آذربایجان تعهدات محیط‌زیستی خود را هوشمندانه تعیین کرده است. به نحوی که مطابق با روند فعلی افزایش انتشارات گازهای گلخانه‌ای‌اش است اما ظاهراً نسبت به یک سال پایه که اوج انتشارش در آن سال بوده، قصد کاهش انتشار دارد. سوکار مهمترین بازیگر داخلی نفت و گاز آذربایجان است و در میادین، خطوط لوله و طرح‌های پالایشی و پتروشیمی مهمترین بازیگر آذری مشارکت‌کننده است. سیاست آذربایجان سپردن پروژه‌های بالادست نفت و گاز به شرکتهای خارجی است و شرکتهای معتبر بین‌المللی مانند بی‌پی، شل، اکوینور و روس‌نفت در توسعه میادین این کشور حضور دارند.

بنابراین آذربایجان کشوری مبتنی بر نفت و گاز است. صادرکننده مهم نفت نیست داشته باشد. چرا که آذربایجان به آینده توسعه میادین گازی خود و حضور در بازارهای گاز جهان، مخصوصاً اروپا امیدوار است. ادامه وابستگی دنیا به نفت و ثبات نسبی سهم این حامل انرژی در سبد انرژی جهان نیز باعث می‌شود همچنان در آینده آذربایجان به عنوان صادرکننده نفت شناخته شود و جایگاه فعلی خود را کم و بیش حفظ کند. تقاضای برق می‌تواند نقطه ضعف این کشور باشد در حالی که قابلیت همکاری با شرکتهای بزرگ بین‌المللی نقطه قوت آن است.

رشد تقاضای گاز در جهان و ثبات تقاضای نفت باعث می‌شود آذربایجان همچنان بتواند نقش صادرکننده منابع انرژی را در اقتصاد جهان ایفا کند. این کشور به درآمدهای نفتی وابسته است و این باعث برخی نوسانات و عدم ثباتها در شاخصهای اقتصاد کلان آن شده است. مهمترین مقصد صادرات نفت آذربایجان اروپا است و عدم دسترسی به شرق آسیا مخصوصاً چین باعث شده این کشور نتواند در بازار بزرگ و رو به رشد شرق سهم قابل توجهی داشته باشد. ترکیه مهمترین مقصد صادرات گاز آذربایجان است و در آینده نیز مسیر صادرات گاز به اروپا است. جمهوری آذربایجان موقعیت ژئوپلیتیکی خوبی در منطقه قفقاز دارد و از منظر قرار گرفتن در مسیرهای عبوری و دسترسی مناسب به خزر ممتاز است. اما این کشورهای چالشهایی نیز دارد که از جمله آنها می‌توان به مسأله تحدید حدود در خزر،

مسأله قره‌باغ، قرار گرفتن در محل نزاع قدرتهای بزرگ جهانی و رقابت با کشورهای صادرکننده انرژی منطقه در بازارهایی مانند اروپا اشاره کرد. آذربایجان در روابط خارجی خود به دنبال استقلال و ایفای نقش موازنه‌گر است. روابط این کشور با ترکیه بسیار عمیق و راهبردی است. روابط با ایران تحت تأثیر وضعیت و موقعیت سیاسی است و از عمق اقتصادی لازم برخوردار نیست. اما برقراری روابط خوب برای هر دو کشور اهمیت دارد. روسیه رابطه‌ای عملگرایانه با آذربایجان دارد و مخصوصاً به دلیل اینکه می‌خواهد موازنه‌ای بین آذربایجان و ارمنستان برقرار کند با هیچ یک از این دو کشور روابط نزدیک برقرار نمی‌کند. آذربایجان عضو اکو است و یکی از اعضای تأثیرگذار این سازمان است. این کشور عضو اوپک نیست اما به توافق اوپک پلاس ملحق شده است و از سال ۲۰۱۸ به سیاست توازن بازار نفت با محدود کردن تولید پیوسته است. این کشور همچنین عضو ناظر مجمع صادرکنندگان گاز (GECF) نیز هست.

در مجموع آذربایجان سیاستی رو به غرب داشته است و شرق برای این کشور فرصتی دست نخورده باقی مانده است. این کشور همچنان نقش تأمین‌کننده منابع انرژی برای اقتصاد جهانی را بر عهده خواهد داشت و در روابط دو جانبه بر رابطه با ترکیه تأکید فراوان دارد.

موسسه مطالعات بین‌المللی استراتژی

تهران، خیابان ولیعصر (عج)، روبروی پارک ملت، خیابان سلطانی (سایه)، شماره ۶۵

کد پستی: ۳۷۱۱ ۷۷۴ ۱۹۶ - صندوق پستی: ۴۷۵۷-۱۹۳۹۵